

Љиљана Ж. Пешикан Љуштановић

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад – Србија

e-mail: joljilja@gmail.com

„ДОЛАЗИМ ТИ И КАДА НЕ ВИДИШ“ Свети Сава у *Семољ гори* Мира Вуксановића¹

Апстракт: У фрагментарном азбучном роману Мира Вуксановића *Семољ гора*, цело слово П посвећено је неименованом, али јасно препознатљивом светитељу – Светом Сави. Он вишеструко уређује свет *Семољ горе*: као митски творац, који у светом времену прастварања моделује свет какав данас знамо, чинећи га погодним за људски живот; као културни херој, који властиту заједницу уводи у свет културе; као хришћански светитељ, који светлошћу вере просвећује народ, постављајући темељна морална начела и норме. Истовремено, овде су уочљиви и рефлексии историјске судбине најмлађег сина Стефана Немање.

Саздана од фрагмената различите жанровске природе (предање, митолошко етиолошко, културноисторијско; параболa; казивање о животу; прозаида), приповеданих и исказаних у различитим приповедним модусима, ова целина добија особено значење у целини дела, успоставља духовну вертикалу и прераста у историјску опомену пицшевом времену и његовим дезоријентисаним савременицима.

Кључне речи: Свети Сава, мит, предање, културни херој, просветитељ.

Семољ гора Мира Вуксановића (Вуксановић 2011) дело је сложене структуре, у коме се у форми „азбучног романа у 878 прича о ријечима“ преплиће више различитих приповедачких токова, расточених и фрагментизованих, али и даље препознатљивих. Од речи азбучним редом нанизаних гради се особена слагалица коју ће сваки читалац прекомпоновати на свој начин. Свако ко се одлучи на авантуру читања налазиће, по мери властитог језичког и културног искуства, низ скривених наратива који успостављају сложени лавиринт значења:

У *дуплом дну* књиге чува се (...) цео низ асоцијација и алузија на нашу непосредну стварност. То је онај трећи слој Вуксановићеве књиге: да нам говорећи о прошлости, о врло давној прошлости, говори о непосредној савремености, или, ако хоћете, о ономе што је непроменљиво и у прошлости и у савремености, да нам говори о универзалном (Пантић 2011, 533).

¹ Истраживање на коме је заснован овај рад спроведено је у оквиру пројекта *Аспекти идентитета и њихово обликовање у српској књижевности* (број 178005), који се, под руководством проф. др Горане Раичевић, спроводи на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, уз финансијску помоћ Министарства просвете и науке Републике Србије.

Део ових скривених наратива води до разноликих књижевних импулса које Вуксановић стваралачки утква у властито дело. Термин *скривени наратив* чини ми се овде примеренијим и функционалнијим од термина *паратекст*, који Портер Абот [Н. Porter Abbott] користи, наглашавајући да „информације из области паратекста, односно ван наратива, могу да трансформишу (...) наратив, а да притом не промене ни једну његову реч” (Porter Abot 2009: 64). Према одређењу Драгане Вукићевић:

Откривање нечега чега нема у тексту упућује на онтолошку сложеност скривених наратива. Попут вируса они су онтолошки бивалентни – имају негативан онтолошки статус у тексту, али и позитиван у фикционалном уму који реконструише читалац. Метафоричним језиком речено, они чине фантомски свет текста. Фантомским смо назвали и заплет који није експлицитно текстуализован у причи, већ (...) имплицитно назначен у традицији. Непознавање културолошких конвенција чини га скривним (фантомским) за читаоце који не деле културолошки код са писцем (Вукићевић 2015, 507).

Попут Павићевог *Хазарског речника* и Вуксановићева *Семољ гора* укршта „говор предака“ (в. Пипер 2011, 327–331), са живописним сусретима прошлог и савременог.

Битан део памћења и прошлости колектива чине сећања на творачке чинове светитеља (у роману неименованог), која се обликују у 59 речи – прича на слово П. Саздана од фрагмената различите жанровске природе (предање, митолошко, етиолошко, културно, историјско; параболоа; казивање о животу, прозаида), приповеданих и исказаних у различитим приповедним модусима, ова целина добија особено значење у Вуксановићевом роману. Она успоставља духовну вертикалу и прераста у историјску опомену пишчевом времену и његовим дезоријентисаним савременицима.

У седам одредница, приповеданих у трећем лицу, као казивање објективног свезнајућег приповедача, и 52 фрагмента исказана у првом лицу, као исказ самог светитеља, Вуксановићев приповедачки азбучник рефлектује историјску судбину Растка Немањића, најмлађег сина великог жупана Стефана Немање, и, превасходно, његов лик у народним веровањима и причању. Тако под одредницом *Приспјенак* (381)² светитељ приповеда о својој првој младости, када му је „мироточни отац“ наменио

стари и кршевити крај да њиме управљам, да будем владалац али на то нијесам пристао. Отишао сам од куће, кришом као што се увијек у даљину иде, онамо и код онога који ми је дао све што и ја теби дајем. Све ми је дато у онај дан када сам оцу постао отац.

Представа о Сави као духовном оцу властитог оца битно одудара од патријархалних представа традиционалне културе и припада оном домену мишљења који карактерише високу хришћанску догму. И хагиографска литература истиче покорност и поштовање према родитељима, нарочито оцу, као једну од Савиних основних хришћанских врлина, ипак, патријархална породична хијерархија овде је суштински преокренута. Сава први креће на Свету Гору. Он зове оца да му се придружи, наговештавајући „суштинске вредности и постигнућа Немањиног живота у Светој

2 Сви наводи су преузети из истог издања Вуксановић 2011, а због информативности и прегледности наводићемо их насловом (речју) и бројем стране на којој су објављени.

Гори“ (Јухас Георгиевска 2012, 14). У Доментијановом житију „Сава напомиње да је Господ кроз њега [...] припремио Немањи место спасења“ (Јухас Георгиевска 2012, 20). Сава је овде *богоносац*, који

не само да делује по Божјем плану према вишем налогу, већ својом прозорљивошћу открива елементе тога плана и сам тај план спроводи у дело (Јухас Георгиевска 2012, 23).³

Очито је да у старој српској култури „поредак унутар немањићке лозе престаје бити само 'породична ствар', он постаје део сложенијег и апстрактнијег поретка“ (Љуштановић 1993, 89). Разматрајући групни портрет Немањића на зиду милешевске припрате, Јован Љуштановић уочава да „принцип сениоритета“, доминантан у патријархалном систему вредности, овде „није сасвим доследан“:

Сава је „прескочио“ старијег брата и захваљујући својим црквеним и светачким заслугама заузео место сакрализованог претка. Очигледно је да се поредак не формира само на релацији предак – потомак већ и под утицајем религиозних и владарских (политичких) фактора. (...) Укупан културни контекст у коме настаје милешевски животопис упућује на хришћанску интерпретацију патријархалног поретка (Љуштановић 1993: стр. 89).

Сем тога, за разлику од хагиографске литературе, усмено предање о светачким чудима Светог Саве не говори као о еманацији божанског, која се дешава посредством молитве Светога, већ самом светитељу приписује моћи које га приближавају божанском, творачком делању. Тумачећи овај сегмент српске усмене прозе, Веселин Чајкановић закључује да је у народној традицији Свети Сава дошао на место древног словенског божанства мртвих, преузимајући „исте функције као грчки Хермес, германски Водан, галски Диспатер, словенски Велес, индијски Јама“, а да истовремено има и одлике „пастирског бога“, пошто „Народна традиција доводи Светог Саву у везу са сточарством, са чувањем, подизањем, искоришћавањем стоке“ (Чајкановић 1973, 323).⁴

Двосмислена природа светитеља, у којој се хришћанске представе стапају са „старом вером“, оцртава се и у речи – причи *Патарица*. Творац се овде обраћа Светоме као свом изабранику, опомињујући га „нема нико као ти“ и наглашавајући

нико ти не смије на пут стати. Ти ћеш рећи када гора да олиста, у који дан да се зазелени. Ти ћеш моћи изворе у њој уставити. Ти ћеш моћи сноплe од сунца у осојну страну сложити. Ти ћеш одредити која ће дивина двије ноге имати (...) Ти ћеш бити – патарица, главни у свему. Али ће и над тобом бити патарица. Да те зауставља гдје сам те зауставио“ (365).

3 Види, такође, Стефан Првовенчани 2012, 41–67; Доментијан 2012, 71–189; Теодосије 2012, 193–306.

4 У тексту: „Свети Сава и његова сенка“, Бојан Јовановић полемички преиспитује ове Чајкановићеве закључке, наглашавајући да „представа о старим боговима, посебно о Врховном Богу, не постоји као посредник у тој рецепцији“, већ је реч о актуелизацији психолошког обрасца који обележава пагански дуализам (в. Јовановић 2000, 47–57). Међутим, Вуксановићев роман, својим рефлектовањем усменог предања, директно потврђује и развија Чајкановићеве представе о Светоме.

Овим се Светом Сави директно приписује део творачких прерогатива, веома блиских онима које му придаје усмено предање. Управљање временском ритмовима и грејање осојне стране сложеним „снопљем од сунца“ могло би, рецимо, бити лирска транспозиција и развијање народног веровања да Свети Сава греје земљу: „Око празника Светог Саве дужа дан, сунце греје топлије и земља се загрева стога што је Свети Сава забо у земљу ражарен ражањ“ (Ћоровић 1995, бр 49).

У целини приповедања које се у Вуксановићевој *Семољ гори* обликује под словом П, светитељ се доминантно описује као демијург, који у светом времену прастварања моделује свет какав данас знамо, чинећи га погодним за људски живот, и као типични културни херој, онај ко уређује живот властите заједнице у свим аспектима, преводећи њене припадници из природе у културу. Веселин Чајкановић истиче да усмено предање описује светитеља као:

општег просветитеља и шириоца културе: он учи народ како ће да сири сир, да кисели млеко, онако исто како га је учио да прави прозоре и да тка, дакле, у својој општој функцији бога (или хероја) родоначелника и просветитеља (Чајкановић 1979, 323).

Од прве одреднице *Пабељак* (361), у којој се приповеда о светитељу који је у пабељак, заравњени брежуљак, преобратио „велики вис, широк колико и седло што га гледаш, а висок као што није ништа око нас. Заклањао је сунце читавој планини“. Овим чином светитељ изводи људе из спутавајуће таме. Даје им могућност да сеју, граде куће, живе под светлошћу сунца. Прича о „људима у залатку“, у суштини, рефлектује усмено предање о Светом Сави, који је научио људе да праве прозоре, уместо да воловима увлаче светлост у кућу.⁵ Симболички смисао овог *просвећења* које светитељ доноси својој заједници јесте ширење светлости вере и истинског сазнања.

У Вуксановићевом приповедању ово се вишеструко рефлектује. Насупрот људском деловању које је потенцијално деструктивно (*Палеж*, 362–363; *Паметир*, 363–364)⁶, стоји деловање Светог Саве, којим се на различите начине уређује свет Семоља и живот његових људи. Светац преобликује рељеф (*Пабељак*, 361; *Пажит*, 361–362; *Перило*, 367–368; *Пишталина*, 369; *Почивало*, 375; *Прибојина*, 378–379; *Продоли*, 383; *Прослоп*, 384; *Процијеп*, 384–385), уређује годишње временске ритмове (*Паметир*, 363–364). Свечевим именом терају се приказе, *Прикојасе*, које пред човека искрсавају у планинској ноћи: „Само моје име помените – зато га имате – само ме призовите и свака ће прикојаса у безданицу побјећи, пут ће вам се просвијетлити“ (380). Светитељ у семољским речима – причама, ствара свет према људским потребама и молбама (*Повришца*, 370; *Прослоп*, 384). Захваљујући његовом деловању дивљи свет планине се култивише и хуманизује, постаје сношљивији, а истовремено јачају људске везе с природом и светом у коме живе.

5 „Поје једном Свети Сава да учи народ побожности и вјери. Идући по свијету наиђе на људе гдје са четири вола уносе свјетлост у кућу. Он их запита: 'Шта радите то браћо?' – 'Ево начинисмо има три дана кућу, па никако се у собама не види. Три дана са ова четири вола уносимо свјетлост, па свеједнако. До пред врата се види, а кад у кућу мрак.' Свети Сава се помоли Богу те им рече: 'Е, људи божји, треба начинити прозоре, – ево овако.' Па им онда начини прозоре, а они му се много захвале“ (Ћоровић 1995, бр. 43).

6 У оба фрагмента људи палећи ватру пале и гору и угрожавају властиту егзистенцију покушавајући, у одредници *Паметир*, да досегну небеску приказу, чудом спасеног остарелог коња којег је неко (слутимо сам светитељ), претворио у црвеног крилатог ждрепца што лети небом.

Посебан значај имају воде као светитељев дар Семољцима и као недвосмислена веза с усменим предањем о Светом Сави, у коме се Светоме приписује управо моћ да својим благословом и својом штаком⁷ отвара изворе питке и чисте воде у безводном крају. Светац у *Семољ гори* тако за планинку ствара *Перила* (367):

За тебе ћу доље, дном села, и дном Семоља, на ријечи, на неколико места перило начињети тако што ћу у бистрим и плитким вировима, на плочама, воду разастријети преко камења да њеном дну и трепавицу можеш умотрити...

Чистоћа и чистота стапају се у свечевом налогу жени да буде *Паћница*, чиста попут змије за коју никаква нечист не пријања, да свој дом одржава чистим и уредним као и своје тело и своју душу (*Потирача*, 374; *Преоблак*, 377).

У семољској шуми светитељ прслинама отвара камене плоче „тек толико да вода може проврети“ из земље, пиштећи. Најзад он каже:

Стао сам када сам тридесет и три набројио. Сваке године по један. Сваки увире у ријеку. Ријека се пуни из пишталина. Зато Семољ онако потмуло пишти (*Пишталина*, 369).

Посебно значење у контексту приче о води добија лирски фрагмент уз реч *Пажит*: „једнака вода, ни мала ни велика“, разливена по ливади, својом бистрином симболизује духовну чистоту народа. Вода из пажити дели се на два крака. Јужни крак иде изнад манастира, па даље ка Јадранском мору, а северни испод манастира и даље ка Црном мору. Најзад, попут воде из пажити, истиче приповедач, почиње да се дели и народ, и то ће дељење трајати „док не види да је вода из пажита иста вода“ (362). Да пажит поред основног има и симболичко значење, сведочи и светитељева клетва, намењена свакоме ко мути воду из семољског пажита.

То проклетство у *Семољ гори* пада на вукове. Ово би могло бити рефлекс усмених предања о Светом Сави као вучијем пастиру којима се детаљно бавио Веселин Чајкановић у студији „О врховном богу у старој српској религији“. Међутим, за разлику од народног предања о Светом Сави, који дели нафаку вуковима, у Вуксановићевом роману светац проклиње вукове и јасно их, као „дивину“, раздваја од људи.

Повлачење границе између природе и културе у Вуксановићевом роману обликује се и као низ светитељевих исказа којима подучава Семољце основним културним вештинама: пре свега, градњи куће (*Панта*, 364; *Подвлачак*, 371) и прибирању грађе за то (*Пармак*, 364; *Подвлачак*, 371). Он учи људе како да направе *Подину* (372) за стог, *Појату* и избу (372–373) или *Послон* (373). Да све ово има много дубље значење од свог практичног смисла, вишеструко се истиче у Вуксановићевим речима – причама. Тако *Послон* није само заклон од невремена за човека и његову стоку

⁷ То је иста она штака која је, према усменом предању, срела светитеља на вратима јерусалимске цркве: „Кад је Свети Сава ступио у јерусалимску цркву на врата, срела га је шљака сама, а нико је није носио нити држао, те пред њега стала. Свети Сава се зачуди, Па запита свештенике, који су у цркви били: 'Шта значи ово?' Они му одговоре: 'Прије неколико времена живио је овдје један владица, коме је било име Сава. Када је био при последњем часу свога живота, казао је: – Ову шљаку оставите у цркву. Из далеких земаља доћи ће свештеник истога чина, ког сам и ја. Име ће му бити Сава. Кад он ступи у ову цркву сама ће ова шљака њему поћи'. Свети Сава узме тад шљаку и донио је са собом из Јерусалима у Србију“ (Ђоровић 1995, бр. 21).

већ и вечита жива веза с учитељем и просветитељем: „Из послона, испод Семољске горе, само ћеш мене горе виђати и одак пут за мнош“ (*Послон*, 373).

Део тог „отког пута“, који светитељ отвара онима што га следе, јесу науци о низу привидно тривијалних кућних предмета или свакодневних вештина и послова, какве су мерење (*Пед*, 366–367), или опшивање тканине да би се од ње начинио *Повраз* (370). Фрагмент о шивењу поврза исприповедан је живо, динамично, као догађај који се управо збио, као оличење трајања и свеприсутности наука Светог Саве:

Показао сам јој плетеницу, у више боја, од вуне, опшио плетеницом њен простирач, напола превијен, на горњу страну отвор оставио, над њим плетеницу продужио и свезао да је може преко рамена приметити, тако јој начинио повраз – за торбу, за врећу и друго.

Овде се у Вуксановићевом приповедању конкретизују усмена предања о светитељу који учи жену ткању⁸ и шивењу⁹.

Прозни фрагменти о свакодневним предметима и производима: *Потирачи*, 374; *Пракљачи*, 376; *Праћи*, 376; *Преталици*, 377–378; *Пржуну*, 378; *Приганици*, 379; *Пријекладу*, 380; *Приљеви*, 380–381; *Припону*, 381; *Прљугу*, 382; *Проноску*, 384..., рефлектују народну традицију, али је и надграђују и усложњавају. Попут светитеља из предања¹⁰, Свети Сава учи Семољце да праве сир од млека с којег је скинут кајмак (*Прљеви*), али, истовремено, учи их и чуду метафоричног именовања:

Ја сам те научио да поредиш једно са другим, по сличности, па да ситан снијег, сув и развијан, исто зовеш – прљуг (*Прљуг*, 382).

8 „Свети Сава и жена ткаља

Нека жена наместила била разбој у кући да тка. Кућа је била мрачна и ниска, те јој светлост ниоткуда није долазила. Да би јој се видело, она је метнула крај разбоја три велика драга камена. Дође Свети Сава, па је упита: ‘Шта то чиниш?’ ‘Ето ткам проћу ова три камена’, одговори му она. – ‘А шта би ти мени дала, да ти ја набавим лепшу светлост од та три камена?’ – упита је Свети Сава. – ‘Дала бих ти, вала, Бог и душа, ова сва три камена и још пуну мерницу сувих златника које ми је деда у наслеђе оставио’, одговори му жена. Свети Сава онда провали повећу рупу на спољашњем дувару, спроћу разбоја, и светлост намах уђе у кућу, и осветли је целу. – ‘Па то сам и сама могла учинити, али ће сад ту да улази ветар, зима, кокошке и мачке’, рекне жена. – ‘А ти зато овде разапни, између четири зашиљена дрвета, јагњешћу кожу, без вуне, или парче платна’, – рекне јој Свети Сава, Жена захвали Светом Сави на великој доброту и одмах му да обећани поклон. Он га подели међу сиромасе на које је прво у путу наишао, јер је знао, да ко год сиротињи дели, тај Богу узajмљује“ (Ђоровић 1995, бр. 36).

9 „Свети Сава и шваља

Са просјачким штапом и торбом о врату дође Свети Сава у једну кућу и ту затече једну жену ће шије од себе. Свети Сава јој рече: ‘Не шиј од себе, већ себи, па ће ти радња лакше ићи!’ Она га послуша, те почне себи шити, па јој је радња хитрије ишла. У том дође њезина кона, те кад виђе да себи шије, запита је: ‘Од кога си то научила?’ – ‘Овај просјак, бог му помог’о, каза ми.’ Онда Свети Сава благослови шав говорећи: ‘Нека вам је та радња благословена, те што урадили, виђело вам се!’“ (Ђоровић 1995, бр. 37).

10 „Свети Сава учио људе да граде сир

Донде, докле је Свети Сава долазио, људи умеју да граде сир на велике, јер их је он томе научио. А где није доспео, сир се троши [мрви, распада, нап. Љ. П. Љ.]“ (Ђоровић 1995, бр. 41).

Своју двојну природу оцртану у народној традицији, која га истовремено сагледава као хришћанског светитеља и „пастирског бога“ (в. Чајкановић 1973, 307–525), Свети Сава у *Семољ гори* Мира Вуксановића потврђује и као онај ко ствара животиње какве знамо:

У исто доба када сам отварао пишталине и када је шума била мала, све животиње су биле двоноге. Расле су високо, ишле кроз гору, још непораслу, и онако, без нагињања, закидале шуму, у врху стабла (...).

Онда сам све животиње које једу семољско лишће, са врхова стабла, неколико пута смањио и сваку научио да иде четвороношке, побачке. Од тада Семољ несметано расте, а животиње иду побачке (*Побачке*, 370).

Уређење и култивисање људског живота праћено је захтевом Светог, да му човек буде послушан (посулан):

Све ти дајем. И биће тако, као и досле што је било, ако си ми посулан, ако си ми вијеран и послушан, ако се не копиштиш и не срдшиш, све ћу ти рећи док си ми посулан. Из посулности моја доброта расте (*Посулан*, 373–374).

Одсуство послушности, покорности божијој вољи и непоштавање Светог, у усменом предању изазивају свечеву клетву. Тако он у предању *Зашто је мушки рад благословен, а женски проклет*, прокуне незахвалну ткаљу и благослови захвалног орача. У *Семољ гори*, посредно, као одјек ове давно изречене клетве: „Што за годину дана урадила, све под пазухом понијела“ (Чајкановић 2002, бр. 155), стоји фрагмент уз реч *Подгучак*. У слици жене која стално купи, граби, савија, гучи и подгуча, док и сама не постане „подгучак од жене“ – рефлектује се древна прелја из усменог предања, чији је труд, због охолости и незахвалности, светац проклео.

У Вуксановићевом роману светитељ људе дарује и речима, којима се исконско трајање природе преображава у производе културе и модусе њеног развоја. Свему што ствара Свети даје и име. Говорећи о том именовању, он ужива у готово чулној лепоти језикотворења:

Научио сам га, давно, прије но што су му брови почели расти, да увијек када види букаре, у прољеће, када их прескачу и чине сутуку за шарену телад*, када види ватру на огњишту, у сантрачу, када семољска дрва сува пуцектају а влажна пиште, када обечи звијезда, љети, осуши цвијет, умртви траву, истањи потоке, када се бјежи у ладник, када је небо чисто као вода у вировима и као простирка од лишћа на семољској шуми, када птице од врућине зијевају, научио сам га да за све то каже – пожега и да му је вруће на језику када је год изговори (*Пожега*, 372).

Светитељеве речи које „озгор“ падају на семољску земљу саме по себи јесу семе које замеће и рађа док год има људи да га преносе и проносе, док напуштане речи не постану *Пуштенице* („да се пазите од ријечи које су потрагљиве и не листају у Семољској гори, које су пуштенице, као остављене жене, и да се пазите од ријечи пуштеница“, 375). Уткивајући у свој космос речи и слика фрагменте деловања и говора

* Чинити сутуку – варовати, врачати или одређеним обредним радњама слутити да се нешто лоше не деси. Прескакање обредних ватри (букара) требало би да спречи да краве теле шарену телад.

Светог Саве, преломљење кроз призму пишчевог завичаја, Вуксановић у *Семољ гори* сугерише сталну присутност, животност и свежину светитељевих порука и налога, који чине једну од доминантних вредносних окосница његовог романескног космоса. Говори о свету који има смисла док памти свог културног хероја и хришћанског просветитеља и памћењем му одаје пошту.

Литература

Вукићевић, Драгана Б. (2015): „Скривени наративи“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 63, св. 2, 505–519.

Вуксановић, Миро (2011): *Семољ гора. Азбучни роман у 878 прича о ријечима*, Београд: Београдска књига.

Доментијан (2012): „Житије Светог Саве“, *Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије*, приредила Љиљана Јухас Георгиевска, антологијска едиција Десет векова српске књижевности, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 71–189.

Јовановић, Бојан (2000): „Свети Сава и његова сенка“, *Дух паганског наслеђа у српској традиционалној култури*, Нови Сад: Светови, 47–57.

Јухас Георгиевска, Љиљана (2012). „Житијна дела Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија“. *Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије*. Приредила Љиљана Јухас Георгиевска. Антологијска едиција Десет векова српске књижевности. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, стр. 7–37.

Љуштановић, Јован (1993): „Српска света породица. О слици породице у старој српској култури“, *Српски књижевни гласник*, год. 2, бр. 3, 88–96.

Пантић, Михајло (2011): „Дупло дно“, у: Миро Вуксановић: *Семољ људи*, Београд: Београдска књига, 532–533.

Пипер, Предраг (2014): „Говор предака“, *Лингвистичка славистика: студије и чланци*, Београд: Славистичко друштво Србије, 327–331.

Стефан Првовенчани (2012): „Житије Светог Симеона“, *Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије*, приредила Љиљана Јухас Георгиевска, антологијска едиција Десет векова српске књижевности, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, стр. 41–67.

Теодосије (2012): „Житије Светог Саве“, *Стефан Првовенчани, Доментијан, Теодосије*, приредила Љиљана Јухас Георгиевска, антологијска едиција Десет векова српске књижевности, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 193–306.

Ћоровић, Владимир (1995): *Педесет легенди о Светом Сави*, изабрао и предговор написао В. Ћоровић, Горњи Милановац: ЛИО.

Чајкановић, Веселин (1973): „О врховном богу у старој српској религији“, *Мит и религија код Срба. Изабране студије*, приредио Војислав Ђурић, Београд: Српска књижевна задруга, 307–525.

Porter Abot, H. (2009): *Uvod u teoriju proze*, prevela Milena Vladić, Beograd: Službeni glasnik.

"I AM COMING TO YOU EVEN WHEN YOU DO NOT SEE IT"
Saint Sava in *Semolj gora* by Miro Vuksanović

In the fragmentary alphabetical novel *Semolj gora* by Miro Vuksanović, the whole letter P is dedicated to Saint Sava. Saint Sava regulates the world of *Semolj gora* in multiple ways: as a mythical creator, who *in illo tempore* creates the world as we know it today, making it suitable for human life; as a cultural hero, who brings his own community into the world of culture; as a Christian saint, who *enlightens* the people with the light of faith, establishing fundamental moral principles and norms. At the same time, we can also notice the reflections of the historical fate of the youngest son of Stefan Nemanja.

Consisted of the fragments of different genres (belief narrative genres; legends, mythological-etiological, cultural-historical; narration about life; prose poetry), narrated and expressed in various narrative modes, this whole gets a special meaning within the entire work, establishes a spiritual vertical and grows into a historical warning addressed to the author's time and his disorientated contemporaries.